

נוביני קרקובסקיה Nowiny Krakowskie

ארגון יוצאי קרקוב בישראל
Zwiazek Krakowian w Izraelu
Association of Cracowians in Israel

כתיבה, עריכה והבאה לדפוס: לילי הבר
רח' הנוריות 31, הרצליה, 4672630
cracowassociation@gmail.com
טלפון: 09-9579540, פקס: 054-4436366
www.cracow.org.il

www.facebook.com/groups/cracowassociation

גליון 143 ינואר 2019 שבט תשע"ט

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

Krzysztofory

במלאת 60 שנים לחנוכת המוזיאון היהודי בבית הכנסת הישן בקז'ימיז' ראה אור בקרקוב ספר עב כרס Krzysztofory. הספר מחזיק למעלה מ-560 עמודים ובהם עשרות רבות של תמונות.

היוזמה לפרוייקט היא של מר אוגניוש דודה Eugeniusz Duda, מנהל המוזיאון

היהודי, והמאמרים בו נכתבו על ידי מספר היסטוריונים וחוקרים בעלי שם.

בין המאמרים והנושאים הנסקרים בספר: 60 שנים למוזיאון בבית הכנסת הישן; תמונת החיים החברתיים והעירוניים של רחוב שרוקה בקז'ימיז' באמצע המאה ה-19; המאבק על ההנהגה בקהילות בקז'ימיז' ובפודגוז'ה בין שתי המלחמות; החיים הדתיים של הקהילה היהודית בקרקוב; ספריית עזרא (1899-1939); אגודות יהודיות של סוחרים ועובדים בין המלחמות; הארכיטקטורה של בית הכנסת הישן ושל רובע קז'ימיז'; יהודים מומרים בקרקוב עד המאה ה-20; רבנים ומטיפים ב'טמפל'; תפקידה של יהדות קרקוב בעיצוב התפיסות הקבליסטיות; יואל סירקיס הב"ח; המקורות של השפה העברית והיידיש של יהודי קרקוב מהמאה ה-16 ועד המאה ה-19; מקורות היסטוריים של יהודי קרקוב בארכיבים של לבוב; אמנות יהודית בקרקוב בין המלחמות; נושאים יהודיים בתמונות מתוך אוספי המוזיאון ההיסטורי של העיר קרקוב לפני המלחמה ואחריה; אוספי יודיאקה במוזיאון קרקוב.

שיקום מצבות בבית העלמין היהודי במידובה

הוועדה הקהילתית לשיקום מונומנטים היסטוריים בקרקוב Spoleczny Komitet Odnowy Zabytkow Krakowa תומכת, מזה שנים, בתחזוקה ובשיפוץ מצבות בבית העלמין היהודי במידובה. בשנים האחרונות תוחזקו למעלה מאלף מצבות, מתוך כשמונת אלפים מצבות שנמצאות במקום. הוועדה הוקמה עוד בשנת 1978 במטרה לשמר את האתרים ההיסטוריים של קרקוב.

בשלוש השנים 2018-2020 יתוחזקו וישוחזרו עוד כ-150 מצבות, ועלות התחזוקה תסכם ב-470,000 זלוטי. 80% מהסכום ינתן על ידי הוועדה והשאר יכוסה מתקציב הקהילה היהודית בקרקוב. מומחים מהמכון ליהדות באוניברסיטה היאגלונית יסייעו בעבודות.

שנה חדשה החלה ואנו מבקשים להקדים ולשלם את דמי החבר השנתיים

לארגון לשנת 2019 בסך 150 ש"ח

המחאה על סך 150 ש"ח לפקודת ארגון יוצאי קרקוב יש לשלוח

לרחוב הנוריות 31 הרצליה, 4672630

אפשר לבצע העברה לחשבון הארגון בבנק איגוד (13)

סניף הסדנאות (079) חשבון מספר 216789

פתיתים,

אנו מבקשים להזכיר לניצולי שואה מפולין שהיו בגטאות, מחנות, בתי סוהר או מחנות כפייה בגרמניה, ואשר טרם פנו לקבלת פנסיה מפולין בסך של כ-100 יורו לחודש, לעשות זאת בהקדם. הפנסיה לא תשולם רטרואקטיבית.

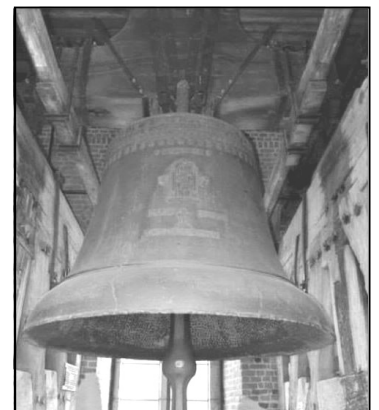
טפסי בקשה אפשר לקבל במערכת או במרכז הארגונים של ניצולי השואה בטלפונים 03-6242869 או 03-6243343.

בקרקוב נוהגים לצלצל בפעמון זיגיסמונד, שנבנה בשנת 1520 בידי המלך זיגיסמונד ה-1, בו מצלצלים בחגים הלאומיים החשובים ובמועדים משמעותיים בהיסטוריה הפולנית, ובסך הכל 30 פעמים בשנה.

האגדה מספרת שמאמינים כי כל עוד הפעמון תלוי במגדל הוואוול קרקוב יכולה להיות בטוחה.

הפעמון שוקל 13 טון ודרושים 12 אנשים על מנת לצלצל בו. כבוד זה שמור לקבוצה סגורה של 35 פעמונרים, ביניהם אשה אחת.

משפחת שטרנגסט והרמטכ"ל "הקרקובאי" הראשון

מעט לפני חנוכה תשע"ט, ארע "הנס המקדים": האלוף אביב כוכבי מונה לרמטכ"ל.

לילי הבר, עורכת הבטאון החודשי של הקרקובאים, ביקשה ממני לספר את סיפורה של משפחת שטרנגסט כולל הפרק המעודכן, הכולל את רב אלוף אביב כוכבי.

על שמות ומשמעות

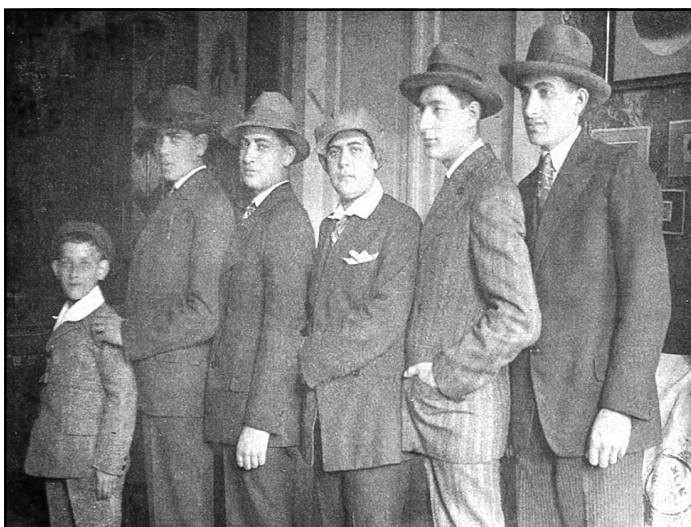
שם המשפחה שטרנגסט, שהיה נפוץ מאד באזור קרקוב, הוא "גרמני" בעיקרו, אך כנראה אינו מוכר מחוץ לגבולות גליציה. ילדי נהגו להתלוצץ על שם המשפחה, שתרגומו המילולי – אורח-כוכב פירושו אורח (מכוכב) (אחר) כלומר, חיזור.

כך או כך, דודי יוזק (את הסיפור אודותיו ואודות חברו הטוב – 'חיי אדם ככרטיס ניקוב' – פירסמתי בעתון הקרקובאים), "שורד שינדלר", שהיה אחרון נושאי השם המקורי מהמשפחה הגרעינית – נפטר לפני שנים אחדות במונטריאול (ליוזק לא היו ילדים ביולוגיים). בתי חמוטל, החיה בברלין חזרה לשאת את שם הסבא שלה, והיא היום חמוטל שטרנגסט, וכך גם הנכדה נושאת את השם עמליה שטרנגסט (חמוטל טוענת שהברלינאים אוהבים מאד את השם). אלו הן נושאות השם האחרונות.

המשפחה

מוצא משפחת שטרנגסט, שהתחתנה למשפחת שיין, הוא מכפר או שניים סמוך מאד לקרקוב. אבי המשפחה, שאול שטרנגסט, ואשתו מינה-מינדל לבית שיין חיו בקרקוב-פודגוז'ה, ברחוב קאלואריסקה 88. הבית היה בן שתי קומות, ועד פרוץ המלחמה חיה בו רוב המשפחה. בחצר של אחד המבנים שכן בית הדפוס שהיה שייך לשני אחים: גוסטק-גימפל והנק-חנוך שטרנגסט. המשך הרוחב מזרחה הוא רח' לימנובסקי ולימים הגטו.

שמונה בנים ובנות נולדו לסבא שאול ולסבתא מינה:

ששת הבנים של סבא שאול וסבתא מינה:
רומק-אברהם, לייבק-לאופולד-אריה, גוסטק-מרדכי-גימפל,
הנק-חנוך (אבי), יוזק-יוסף ובן הזקונים – פרק-דוב

רומק-אברהם, רוז'ה, לייבק-לאופולד-אריה, גוסטק-מרדכי-גימפל, מניה-מרים, הנק-חנוך, יוזק-יוסף והצעיר בבנים – פרק-דוב. האגדות מספרות על אח נוסף שהורחק כליל מן הבית ומתולדות המשפחה, כי עונו היה כבד מנשוא למשפחה הבורגנית: הוא היה קומוניסט.

בשלוחת שיין של המשפחה היו צעירים רבים וכך נוצרה קהילה/משפחה רחבה ותוססת. תמונות רבות "מספרות" את האינטראקציה: טיולים – רכובים ורגליים משותפים (ועד לזקופנה ולהרי הטירה הגיעו), פיקניקים על שפת הויסלה, תצלומים רב-משפחתיים.

אב המשפחה היה דתי מאד, אולי אף חרדי, והילדים – קיימו אורח חיים יהודי מסורתי וחופשי. האחים הנק ויוזק היו פעילים באגודת הספורט 'מכבי' הציונית. האחד – הנק (אבי) היה רוכב אופניים תחרותי ומצטיין למרחקים ארוכים, והשני – יוזק – רוכב בסקציית האופנועים של מכבי ומכונאי חובב. התחביב הזה יציל את חייו: ברשימת שינדלר הוא מופיע כמכונאי-דיזלים.

האח הבכור במשפחת שטרנגסט, רומק-אברהם, עלה לארץ ישראל כבר בתחילת שנות ה-20 בהשפעת התנועה הציונית. בנו שאול (בן-דודי ואביו של רב אלוף אביב כוכבי) מספר שה"הקול הקורא" שפירסם יוסף ויתקין היה אחד הגורמים שהשפיעו על החלטתו. האח אברהם עיברת את שם המשפחה, ומשהגיעו אחריו האחים הנוספים עיברתו אף הם את שם המשפחה ל-כוכבי.

משנפטרו האב והאם, היו האחים הבוגרים לחונכים לצעירים מהם. הצעיר ביותר, ברק, נשלח אף הוא לפלשתינה. מניה הייתה פעילה בקרב בנות הקהילה וחברה בתנועת 'עקיבא' (הציונית בגוון מסורתי) ואף לימדה עברית ב"בית-יעקב". מניה עלתה לארץ-ישראל בשנות ה-30 ושבה לקרקוב מאוחר יותר על מנת להינשא לבן זוגה קרול שיינמן, ויחד בנו את חיהם בחיפה. לייבק התחתן למשפחת שיין-נחמני. הזוג ושני ילדיהם מינה ומוניק נרצחו, ככל הנראה בגטו בז'סקו. גוסטק, חופשי מעול המשפחה, עסק בצילום והתמקד בבית הדפוס – על אחת התמונות כיתוב בכתב ידו: "מיין שטולץ, גאוותי".

הנק התגייס לצבא הפולני, ולאחר השחרור הצטרף לאחיו גוסטק, ויחד ניהלו את בית הדפוס. עובדת היותו חייל "אצל פילסודסקי" הצילה את חייו ב-1941. לאחר גירושיה של רוז'ה היא חייתה ליד המשפחה יחד עם בנותיה, גוסטה ורגינה. גם הן נרצחו בבז'סקו או בטארנוב.

בספטמבר 1939 שהו האחים, גוסטק והנק, בלמברג-לבוב, וניסו להקים שם סניף שני לבית הדפוס שלהם. הרוסים עצרו אותם והם נשפטו – הנק בעוון ציונות וגוסטק, מן הסתם, כקפיטליסט או סתם בורגני. גוסטק נשלח למכרות באוראל ושם ניספה, ואילו אבי – שנידון לשלוש שנות גולאג – הועבר לסביבר, חטב עצים ואכל קליפות תפוחי-אדמה.

המשך בעמוד הבא

משפחת שטרנגסט והרמטכ"ל "הקרקובאי" הראשון (המשך)

ובחזרה לפתיח

אברהם-רומק היה בין סוללי כביש חיפה - ג'דה (רמת ישי) - נצרת: כביש מיתולוגי ועובדים מיתולוגיים. לאחר מכן הצטרף למייסדי קרית-חיים, וניהל את רשת הצרכניות. מנישואיו לפראנשט נולדו מנחם ושאל. כאן מצטרף לשרשרת המשפחתית המפוארת - הרמטכ"ל אביב כוכבי, בנם של ריבה ז"ל ושאל כוכבי.

שאל אביו של אביב סיפר לי כי בעת ביקור רשמי של ראש אמ"ן אז, האלוף אביב כוכבי בפולין ובקרקוב, נחסם הרחוב ופונה הבית בקאלוואריסקה 88 מיושביו, ושיירת האורחים המלווה באופנועים הביאה את אביב לסיור שורשים במקום.

שאל כוכבי, הזורע

ללא ספק ניצלו חייו כיוון שהתנדב לצבא אנדרס, ובהמשך, יחד עם רבים אחרים "ערק" בארץ ישראל, הצטרף לחיל הנוטרים ואחר כך ל"הגנה". כאן נישא לחיה לבית רימרצ'וק.

לאחר שיחרורו מחיל הפרשים הפולני, בילה יוזק בחברת הקהילה המשפחתית. כשקרקוב נכבשה הוא הועבר למחנה פלאשוב ונכלל ב"רשימת שינדלר" בשל מקצועו. אחרי המלחמה עלה לישראל ולבסוף מצא את מקומו בקנדה.

ברק, הצעיר באחים, גדל בא"י, התגייס לצבא הבריטי ונפל בשבי הגרמנים בחזית ביוון. לאחר השחרור, התגייס לחיל הים ונשא לאשה את ויזה לבית כלפון. נישואים ראשונים מסוגם במשפחה הפולנית (נו, נו, ציקצקו אז הלשונות...), וחי בשיבה טובה בקרית ים.

25 שנים לסרט "רשימת שינדלר"

טבעת הזהב שניתנה לאוסקר שינדלר כאות הערכה על פעולתו להצלת "יהודיו". הטבעת עשויה זהב וצידה הפנימי נחרט "כל המציל נפש אחת כאילו הציל עולם מלא"

במטרה לנצל את המלחמה ואת הכיבוש כדי לשפר את מצבו הכלכלי. במהרה מתחבר שינדלר עם שלטונות הכיבוש, ומרעף מתנות ושוחז על מפקדי הצבא וה-ס.ס., שמנהלים את פולין.

שינדלר רצה להשתלט על מפעל לייצור כלי בית ובישול, שהיה בבעלות יהודית. בשל חסרון כיס וחסרון כישורים מנהליים, הוא יצר קשר עם יצחק שטרן, חבר היודנראט המקומי ובעל קשרים עם הקהילה היהודית העסקית שירדה למחתרת.

שינדלר מציע לאנשי העסקים היהודים עיסקה, שנוכח מצבם הנואש אינם יכולים לסרב לה. על פי תנאי העסקה היהודים יממנו עבור שינדלר את רכישת המפעל, ובתמורה יקבלו חלק קטן מהסירים והמחבתות שיוצרו בו.

העיסקה נרקמה תוך ניצול מצוקת היהודים על ידי שינדלר, בהכירו את קשיי הקיום היומיומי בגטו ואת העובדה שבגטו יכלו היהודים לסחור בחליפין בכלי המטבח, ובכך להשיג מזון. שינדלר ניצל את העובדה שלפי החוק הנאצי בפולין הכבושה אסור היה ליהודי לעסוק במסחר או להיות בעל רכוש.

לפני 25 שנים ראה אור סרטו של הבמאי היהודי-אמריקאי, סטיבן שפילברג, "רשימת שינדלר" שעורר, בעקבות הצלחתו הרבה, את עניין שואת יהודי אירופה בחוגים שלא ידעו על כך או לא התעניינו בה.

הספר מבוסס ברובו על ספרו של תומאס קינלי, ומספר את סיפורו של גטו קרקוב, מחנה הריכוז פלשוב והתעשיין הצ'כי אוסקר שינדלר, שהציל ממוות, בתקופת השואה, יהודים רבים, רובם מיהדות קרקוב.

שינדלר, שהיה בעלים של מפעלי תעשייה, שיחד קצינים גרמנים כדי לאפשר לו להעסיק יהודים, על אף סיכון חייו שלו. ב"רשימתו" נכללו 1,200 יהודים, 900 גברים ו-300 נשים, ואלה חבים את חייהם למצילים. היום חיים ברחבי העולם, בזכות פעולות ההצלה של שינדלר, כ-10,000 אנשים.

תקצירו של הסרט

עם פלישת גרמניה לפולין החלה מלחמת העולם השנייה. הסרט מתחיל בתמונת התקהלות של יהודים המגיעים לתחנת הרכבת בקרקוב, ועומדים בטורים לפני פקידי ממשל המצויידים ברשימות ובמכונות כתיבה.

לקרקוב מגיע גם אזרח גרמני, איש עסקים כושל וחבר המפלגה הנאצית, אוסקר שינדלר, שהגיע

לאחר ששינדלר השתלט על המפעל, הוא המשיך ביחסיו הקרובים עם פקידי הממשל, בעזרת טובות הנאה שחילק להם מרווחיו, ומתוך רצון לשיתוף פעולה עמם.

בפועל, נוהל המפעל על ידי יצחק שטרן, ללא הפרעה מצד המפקדים הנאציים, והפועלים במפעל היו יהודים, ששכרם הנמוך משולם על פי החוק לממשל הנאצי, ולא לפועלים עצמם. הניהול היעיל של שטרן, והעובדה שהפועלים היו עובדי כפייה, הפכו את המפעל לרווחי ביותר, והבעלים החדש, שינדלר, התעשר וחיי חיי מותרות והוללות.

במרס 1941 נכלאו יהודי קרקוב בגטו בפודגוז'ה.

(המשך בעמוד הבא)

25 שנים ל"רשימת שינדלר" (המשך)

הנחוצים" שלא יישלחו להשמדה, ויועברו למפעלו של שינדלר בברניליץ. רשימה זו היא "רשימת שינדלר" והנכללים בה שוחררו עם סיום המלחמה וחייהם ניצלו.

על הסרט

הסרט צולם בשחור-לבן, מלבד הילדה הקטנה הלבושה במעיל האדום, והסצינה האחרונה שבה ניצולי שינדלר האמיתיים מניחים אבן על קברו בירושלים.

בסרט משתתפים גם שחקנים ישראלים: רמי הויברגר, שמוליק לוי, מארק איווניר, יהונתן סגל ועזרא דגן.

בעקבות הסרט הקים ספילברג במימונו את הקרן לתייעוד ההיסטוריה החזותית של ניצולי השואה שעוסקת בתייעוד עדויות מצולמות של ניצולי השואה ברחבי העולם.

באמצעות שותד, גאת מאפשר לשינדלר לבנות תת-מחנה לעובדיו ליד פלשוב, כך שהוא יכול לשמור שהמפעל שלו ימשיך בצורה חלקה ולהגן על עובדיו. גאת מענה ורוצח אסירים בפלאשוב, ואף נוהג לירות עליהם ממרפסת ביתו.

שינדלר, שלמד להוקיר את עובדיו היהודים, החל לפעול באופן אקטיבי להצלתם. ככל שחלף הזמן, העז שינדלר ליזום קליטת יהודים למפעלו, גם אם לא היה בהם צורך עסקי. באחת הסצנות אף נראה שינדלר משריץ מים על היהודים הנאנקים ברכבות הבקר. מאוחר יותר סגרו הנאצים את תת-המחנה, ו"יהודי שינדלר" הועברו למחנה הריכוז בפלשוב.

בסוף המלחמה, נוכח החזית הרוסית המתקרבת, הוחל בחיסול מחנה פלשוב וגירוש היהודים לאושוויץ להשמדה. כדי להציל את עובדיו, שיחד שינדלר את גאת באמצעות רשימה של ה"עובדים

שטרן השתמש במעמדו על מנת לעזור לאחיו היהודים, והעובדים במפעל של שינדלר מורשים לצאת מחוץ לגטו ומוכרזים כ"עובדים חיוניים", וכך זכו לחסינות מגירוש מהגטו למחנה ההשמדה.

בחלוף הזמן, ומשנעשים תנאי הקיום של היהודים לבלתי אנושיים, הופך המפעל לאזור מוגן ובטוח לעובדיו מפני גירוש להשמדה ופרעות.

הקצין הגרמני, אמון גאת, הגיע לקרקוב כדי לפקח אישית על בנייתו של מחנה פלשוב, ומהושלמה בנייתו, החל חיסול גטו קרקוב. מאות חיילים גרמנים פשטו על הגטו, ירו לכל עבר, ושינדלר אינו מתערב. הוא צופה בטבח מגבעה נישאה ומושפע עמוקות מהאכזריות.

שינדלר ממשיך להתיידד עם גאת וליהנות מתמיכת ה-ס.ס. הסרט מראה את מערכת היחסים האמביוולנטית בין שינדלר לגאת.

עשרות "יהודי שינדלר" מכל רחבי העולם הגיעו על מנת להשתתף בסצינת הסיום של הסרט. בתמונה: ליד קברו של אוסקר שינדלר בבית הקברות הנוצרי בהר ציון בירושלים.

הפתק שנמצא בכיס מכנסיו של אסיר

במחלקת המוצגים של מוזיאון יד ושם התקבלו, בשנות ה-70, מכנסי אסיר מפוספסים. בעליהם של המכנסים אינו ידוע, וגם התורם אינו ידוע.

בכיס המכנסים נמצאה פיסת נייר, כתובה בפולנית וברוסית, ולאחר עבודות שיקום התאפשר זיהוי של מילים אחדות מהכתוב בפתק: פלשר Fleschner (כיתוב אפשרי אחר הוא Fleschner דאוגושה Dlugosza מספר 13, קרקוב. עוד פוענח הטקסט: "אחות אלכסנדרה ואליזבת", המילים ברוסית I.K. Fleschner (כנראה שם האב) ו"בית יתומים בקרקוב".

חיפוש שערכו החוקרים ביד ושם העלה כי ככל הנראה מדובר ביוסף פלשנר יליד 1911 ב-Skałat, בנו של קלמנס פלשנר, יליד ב-נובודיולקה Nowosiółka ב-23.10.1882, רעייתו הראשונה טניה לבית בלכר.

רעייתו השנייה של קלמנס פלשנר הייתה חנה-אנה לבית וסטפריד ולהם נולדו אלכסנדרה ב-1923 ואליזבת בשנת 1931. קלמנס פלשנר היה מורה בגימנסיה העברית וידוע שבנו יוסף למד פילוסופיה באוניברסיטה היאגלונית.

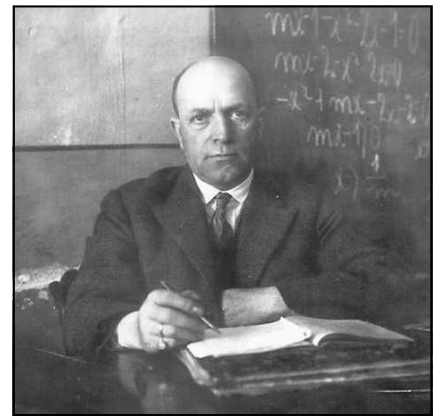
בדף עדות שנמסר ליד ושם נכתב כי קלמנס גורש לגטו סקלט ושם נרצח. על גורלה של אשתו ושתי הבנות לא ידוע דבר.

ככל הנראה הפתק נכתב על ידי הבן יוסף, ששרד את המלחמה, והוא או מישהו מקרוביו העביר את המכנסיים ליד ושם.

האם מישהו יכול לשפוך אור נוסף על גורלה של המשפחה ומיהם קרובי משפחתם?

תשובות למערכת או אל יבגני רוזין ביד ושם

evgeny.rozin@yadvashem.org.il

פרופ' קלמנס פלשנר

רפואה והגיינה בקהילת יהודי קרקוב במאה ה-17

פרופ' אלחנן ריינר מרחיב במאמרו "רחוב היהודים בקרקוב" בספר "קראקא, קז'ימייז', קרקוב. מחקרים בתולדות יהודי קרקוב" מתוך תעודות שבפנקסי קרקוב העוסקות בענייני רפואה והגיינה ברחוב היהודים. מהתעודות עולה כי העוסקים בתחום זה היו: ה'בלבירר' - הגלב מקיז-הדס, ה'רופא', ה'דוקטור', ה'אפטיקר' - הרוקח ואנשי ההקדש. תפקידה של המיילדת אינו מיוצג בתעודות אלה.

ה'בלבירר' - הגלב - הוא הנמוך במעבדו, אך מרכזי, במערך השירותים הרפואיים בקהילה. הוא רוכש את הכשרתו על ידי חניכות, ובראש ובראשונה בספרות ובגילוח, חבישה - כולל הכנת ומשיחת משחות, קיבוע שברים, והחשוב מכל - הקזת דם. באותם ימים הייתה הקזת דם אמצעי ריפוי מרכזי, ומכאן חשיבותו של הגלב במוסדות הרפואה בקהילה.

בדצמבר 1639 הוקמה ברחוב היהודים בקרקוב גילדת גלבים, ובתקנותיה נקבעו סדרי החניכות, שכר המינימום והמקסימום המשולם עבורי שירותי הגלבות (שכר הקזה וקעפזעצין {תספורת} ותגלחת ושכר רפואות, חבורות ופצעים).

הרופא היה אדם העוסק בריפוי ואת הכשרתו רכש כשוליה אצל רופא אחר, לעומת ה'דוקטור' שרכש את הכשרתו במוסד אקדמי. הרופא טיפל בעניי הקהילה ועוברי אורח המתארחים בקהילה.

במרס 1781 חתמו רבה של קרקוב ונציגי הקהל על

הסכם עם **דוקטור** שמעון בן שמואל זנוויל מפרנקפורט, ומינויו נועד להבטיח שבתוך השכונה היהודית יפעל רופא עשרים וארבע שעות ביממה, גם בלילה, כאשר רחוב היהודים ננעל ואין דרך להזעיק את הרופא הנוצרי הגר ב'רחוב הערלים'. דוקטור זה אמור לטפל בכל משפחה, ללא הבדל: עשירים ועניים, מקומיים ואורחים.

ה'אפטיקר' - הרוקח עמד בסולם התפקידים הרפואיים בקהילה בין ה'רופא' ל'דוקטור'. גם הוא רוכש את מקצועו בדרך של חניכות, אך השכלתו הרפואית העיונית רחבה מזו של ה'רופא' וה'גלב'. בהבדל מהגלב שידע להכין משחות, הרוקח עסק גם בהכנת תרופות למחלות, דבר שדרש ממנו ידיעת לשונות וידיעה נרחבת באבחון מחלות. ה'דוקטור' וה'רוקח' השתייכו למעמד החברתי הגבוה בקהילה, לעומת ה'רופא' וה'בלבירר'.

אנשי ההקדש, ה'וורטש' (ביחיד: 'וורטר') הם המטפלים, מעין אחים סנטירים הנותנים טיפול דומה לזה של הגלבים, אך פחותים מהם בהכשרתם ובמעמדם החברתי. ההקדש הוא מוסד השייך לקהילה, ונמצא במבנה בשולי רחוב היהודים. תפקידו כפול: מקום להכנסת אורחים—דהיינו לספק לינה לעניים, חסרי בית ונוודים העוברים מקהילה לקהילה; ולשמש כמקום בו יקבלו חולים עניים טיפול רפואי אלמנטרי וחולים במחלות מדבקות יבודדו בו מהציבור.

מתוך התקנות עולה כי המיומנות המקצועית שלהם דורשת עשיית חוקן, ועיקר עיסוקם היה טיפול סיעודי בלבד.

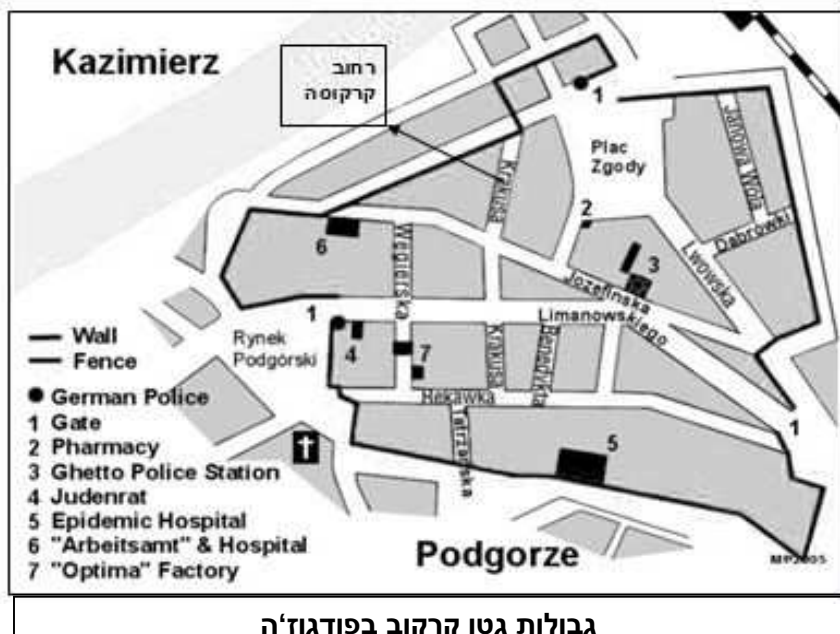
הבית ברחוב קרקוסה 21

הבית ברחוב קרקוסה Krakuse 21 בפודגוז'ה היה בתחום הגטו של קרקוב. עצם המחשבה על כך ממלאת אותי צער ופחד. לא ידעתי דבר על אירועי אותה תקופה, ולא ידעתי דבר על ההיסטוריה של הבית הזה. הצטערתי שבשעתו לא שאלתי את אבי על קורות אותם ימים – כשהבתים הללו התרוקנו מדייריהם הפולנים ויהודים נאלצו להצטופף בהם. גם הגרמנים וגם הקומוניסטים חשבו ששלטונם ימשך לנצח, הם שללו מהבעלים את זכויותיהם בנדל"ן ועשו בו כאוות נפשם.

עם הקמת הגטו במרס 1941, בתקופה הסמוכה לאחר הקמתו, התגוררו בגטו כ-12,000 אנשים. התקן שנקבע על ידי ועדת השיכון היה 2 מ"ר לאדם ו-3 אנשים לחלון. שטח המגורים בבית שברחוב קרקוסה 21 היה 779 מ"ר, ולכן לפי הקרטיון הראשון אפשר היה לשכן בו כ-390 אנשים. מכיוון שלבניין היו רק 49 חלונות, הרי על פי הקריטריון השני אפשר היה לשכן בו רק 147 אנשים. לא ידוע כמה אנשים שוכנו בבניין בפועל, אך גם אם נניח שהמספר נקבע לפי מספר החלונות הרי שמספר הדיירים בו אז היה גדול פי 5 ממספר הדיירים היום.

כל זמן קיומו של הגטו בקרקוב היה הבית ברחוב קרקוסה 21 (אז =קרקאוארשטראסה) חלק ממנו, ושימש מקלט לאנשים רבים, שאת שמותיהם אנחנו לא יודעים ולא ניתן לזהותם. גברת טרסקה, שגרה היום בבניין, מספרת כי על הדלת שבקיר דירתה, שהפריד בין המטבח לחדר, היה אפריז (=אלמנט אדריכלי) דקורטיבי עם כתובת בעברית בצבעים שחור, זהב וכחול. אולי אפריז זה מעיד על תפקיד מיוחד של החדר? אולי תפקיד דתי? למרבה הצער הוסר הכיתוב, במהלך שיפוץ.

עקבות נוספים שיכולים להיות קשורים לתקופת הגטו היא גומחה מסתורית, הממוקמת בקיר המפריד בין דירות 4 ו-5 בקומת הקרקע, הקיר המחלק את החלק הקדום של הבניין הקדמי לחלקו החדש יותר של הבניין. הקיר עבה מאוד, ונדרשו מספר ימי חציבה על מנת לחברו לדירה מס' 5. במהלך החציבה התברר כי בעובי הקיר יש גומחה נגישה, במימדים שיאפשרו מחבוא של אדם מבוגר בעמידה - אפשר

גבולות גטו קרקוב בפודגוז'ה

למחנה הריכוז בפלשוב, ושם היה למזכירו האישי ולקצרו של מפקד המחנה אמון גאת. בתפקידו זה פוגש מיטק פמפר את את אוסקר שינדלר, בעל מפעל האמייל, שהעסיק את אסירי המחנה. בזכות אפשרויות הגישה שלו למסמכי מפקד מחנה פלשוב, ולתכניות למען המאמץ המלחמתי של הוורמאכט, מצליח מייטק פמפר לשכנע את אוסקר שינדלר לשנות את תוצרת מפעלו מייצור סירים לייצור רימוני נ"ט. כך ניצל המפעל מן החיסול.

מיטק אף סייע בהכנת רשימת האסירים, שנודעה מאוחר יותר כ"רשימת שינדלר", ועמה נמנו כ-1,200 יהודים ששרדו את השואה. לאחר השחרור פעל פמפל להבאתם לדן והענשתם של פושעים נאציים, שיתף פעולה עם סטיבן שפילברג בהכנת הסרט "רשימת שינדלר" וכתב ספר על אירועי אותה תקופה. נפטר בגרמניה ב-2011.

בבית ברחוב קרקוסה 21 התגורר אברהם פמפר, אחיהם של סיני ויעקב. מיטק פמפר הנ"ל היה בנו של יעקב, אחיינו של אברהם פמפר, ואולי הוא ביקר את דודו בדירתו בבניין זה. על קשרי המשפחה סיפר לי עמי סטפן פמפר מחיפה, נכדו של סיני פמפר.

לאחר חיסול הגטו וגירוש היהודים, שוכנו בדירות הבניין, בהדרגה, דיירים חדשים. פולנים.

**תרגום חלק של הפרק
"בזמן הגטו" מספרה של
קריסטינה פבלובסקה**

להניח שהיה זה מחבוא שהוכן בימי הגטו. הגישה לגומחה נחשמה אחרי המלחמה והכניסה אליה אינה זמינה עוד.

אחת הדיירות בבניין, הגברת טרסקה, סיפרה כי בעבר נקשה על דלת דירתה אישה אלגנטית, שעל פי לבושה ניכר שהיא בעלת אמצעים, וביקשה לראות את עליית הגג. באותה עת היה זה חדרון קטן, ללא שימוש, אם כי זמן מה אחרי המלחמה שימש כסדנת ציירים.

בהתרגשות רבה נכנסה הגברת הזרה לחדר שבעליית הגג, נגעה ברכות רבה בקיר, נצמדה אל הארובה, ואמרה שבחדרון זה היא גרה, בזמן הגטו, יחד עם עוד 15 אנשים נוספים, והיה מאוד מאוד צפוף. גב' טרסקה אמרה ש"לבטח האנשים נאלצו לעמוד שם כל הזמן". ככל הנראה הייתה האורחת ילדה באותם ימים, ואולי היא התגוררה כאן עם משפחתה. אך פרטים נוספים לא ידועים.

זמן רב חיפשתי, ללא הצלחה, פרטים על דיירי הבית בתקופת הגטו. מר השכל ברטוש אוצר המוזיאון "בית מרקחת תחת הנשר" בפודגוז'ה וגב' אגנייסקה רשקה מהמכון להיסטוריה יהודית בוורשה סייעו בעדי, וקיבלתי רשימה של כתריסר דיירים שגרו בבניין שלנו בזמן הגטו. השם פמפר הופיע ברשימה, והוא שם ידוע בתולדות קהילת יהודי קרקוב.

לאחר חיסול גטו קרקוב הועבר מיטק פמפר (Mietek Pempier)

אוספים במוזיאון של עירית קרקוב

"שמלות" של ספרי תורה, אוסף המוזיאון ההיסטורי בבית הכנסת הישן

בין אוספי המוזיאון של עירית קרקוב נמצא אוסף מסמכים, תצלומים וחפצים מתקופת מלחמת העולם השנייה, ואלה מספקים מידע על תקופת הכיבוש הגרמני בקרקוב בשנים 1939-1945. הבולטים שבהם הם מסמכים הקשורים להשמדת יהודים קרקובאים, מסמכים המאשרים את הפשעים הגרמניים בקרקוב, מכתבים שהוברחו אל בתי הכלא ברחובות פומורסקה ומונטלופיך, פרסומים שפורסמו בזמן הכיבוש הן פרסומים על ידי שלטונות הכיבוש ופרסומים מחתרתיים, ידיעות והודעות של שלטונות גרמניה ואוספים של מה שנקרא "חשבונות המוות".

הצילומים ששרדו מאותה תקופה מתעדים את פעולותיו של השלטון הגרמני בעיר, כולל הוצאות להורג המוניות ברחובות קרקוב, הרס אנדרטאות קרקוב, החיים בגטו היהודי, בניית ביצורים גרמנים בקרקוב בחודשים האחרונים לכיבוש וגם בקרקוב לאחר השחרור על ידי ברית המועצות.

תצלומי המוזיאון מדגימים פעילות של המועצה המרכזית לטיפול, אשר טיפלה באלפי אסירים במחנות ובתי

כלא, ובהם הגדול ביותר בקרקוב ברחוב מונטלופיך.

<https://www.mhk.pl/collection/second-world-war-documents>

חייל המשמר העירוני היהודי בקרקוב

פרופ' מאיר באלאבן כותב בספר **"תולדות היהודים בקראקוב ובקאז'ימייז' 1868-1304"** על ההתקוממות של נובמבר 1831 והאירועים בקרקוב. ההתקוממות, הידועה גם בשם מהפכת הצוערים היה מרד מזוין של האזור הכבוש של פולין מול האימפריה הרוסית. המרד החל בוורשה, כאשר שני חיילים צעירים מהאקדמיה הצבאית של צבא פולין הקונגרסאית, החלו להתקומם. במהרה הצטרפו אליהם בני אוכלוסיות שונות מליטא, בלארוס ומאוקראינה של הגדה הימנית. למרות ההצלחות המקומיות, המרד דוכא בידי צבא האימפריה הרוסית.

פרופ' באלאבאן כותב כי הנוער היהודי בקרקוב, שביקר בבתי הספר הציבוריים, ספג מן הרוח האזרחית ומן הרוח הפולנית, ולכן גם התקוממות נובמבר הכתה גלים גדולים למדי בקרב משפחות רבות בעיר היהודית.

בקרב יהודי קרקוב היו אחדים שלקחו חלק פעיל בהתקוממות,

ותרומות רבות יחסית של יהודים זרמו לאוצר של הנהגת ההתקוממות. כעבור מספר שנים האשימה המשטרה האוסטרית את הרב מייזלס במימון קניית נשק ובהעברתו למלכות פולין.

בדצמבר של שנת 1830 נקראו תושבי קרקוב להתגייס ב"גיוס כללי" ל"משמר עירוני של חיל רגלים" - Gwardja Piesza Miejska ובחייל זה היו גם יהודים, שהיו את מחלקה מס' V, שחנתה בקז'ימייז' היהודית, תחת פיקודו של נתן אדלר.

נתן אדלר ארגן שתי כיתות, ואחר כך שלוש, ומיקם אותן בשלושה מגדלי פיקוח בעיר היהודית. מאחר שאדלר לא ידע פולנית במידה מספקת, פינה את מקומו לנתן רוזנפלד, שהיה מפקד מחלקה V במשך שנתיים.

הכיתה האחת הייתה בבית מס' 63 ברחוב שרוקה מס' 7, מפקד המשמרת היה חיים נתן רוזנפלד, וחבריה היו: אהרון בירנבאום, זימל הורוביץ, משה ימיוולק, משה

אלכסנדר, אהרון פיצלה, זליג קליינברגר, דוד ריינר, לייבל בורנהורן, פנחס גירטלר ושבתאי קליינר.

הכיתה השנייה הייתה בבית מספר 108, ברחוב יעקב מול בית הכנסת אייזקה, ומפקדה היה משה קורנבלום. חברי הכיתה היו הרשל אינפלד, אברהם אינפלד, שמואל פליקס, יצחק קליינברגר, לייזר דרפער, אהרון גוטמן, ברל שאנזר, יואכים רוזנפלד, יודל באדר ושמואל סיקר.

הכיתה השלישית הייתה בבית מס' 84 ברחוב שרוקה 26 בפיקודו של בנימין הורוביץ, וחבריהם "משה באדר, הרשל קופליק, רובין פיצלה, אברהם גרסטנפלד, משה הוכלרטר, ברל איכהאוזר, לייבל פיסק, ישראל ליברט, לייבל ליכטיג וזיסל שוונק.

בתקופת קיומו של חיל המשמר העירוני מנתה המחלקה 25-33 אנשים, שלא היו חמושים כלל או חמושים באופן גרוע. לימים חומשו שני שליש מהמחלקה במקלות ובחרבות, ושליש אחד חומש ברובים.

ספרים, רבותי, ספרים

"תאדאוש פאנקיייוויץ' בית המרקחת בגטו קראקוב" מפולנית: מרים עקביא, בהוצאת יד ושם תשס"ז ובסיוע ארגון יוצאי קרקוב בישראל.

תאדאוש פאנקיייוויץ' (1993-1908) Tadeusz Pankiewicz פולני, היה בעל בית מרקחת בכיכר זגודי (היום "כיכר גיבורי הגטו") ברובע פודגוז'ה, בשטח הגטו. במשך שנתיים וחצי, מיום הקמת הגטו ועד לחיסולו הסופי במאס 1943, היה עד ראיה להתרחשויות בתוך הגטו - הגזרות, מעשי ההתעללות ביהודים והגירושים. בית-המרקחת שלו שימש נקודת מפגש בין שני העולמות: האוכלוסיה היהודית הכלואה בין החומות והאוכלוסייה הלא-יהודית שהמשיכה להתגורר בעיר.

בספר, המבוסס על היומן שכתב, מביא הרוקח תיאור מפורט, מתוך זווית-ראייה מיוחדת, של חיי היום-יום בגטו, הסבל והעמידה של היהודים. המחבר מתאר גם את התנהגותם ומעלליהם של הגרמנים שפעלו בגטו.

תאדאוש פאנקיייוויץ' נולד בסמבורה שבפולין, כבנו של רוקח, ולמד רוקחות באוניברסיטה היגלונית בקרקוב. בשנת 1933 הועברו לידיו הבעלות והניהול של בית המרקחת של אביו, שהוקם עוד בשנת 1910 בכיכר זגודי. לקוחותיו, עד המלחמה, היו פולנים ויהודים כאחד.

במרץ 1941, תחת שלטון הכיבוש הנאצי, הוכרז רובע פודגורזה כגטו היהודי של קרקוב. לפאנקיייוויץ' הוצע, כמו לכל יתר בעלי העסקים הפולניים ברובע שהפך לגטו, ובכללם ארבעה בתי מרקחת, לקבל חנות חליפית באזור הארי של העיר. פאנקיייוויץ' היה היחיד שסירב להצעה והעדיף להישאר במקומו.

פאנקיייוויץ' קיבל אישור להמשיך לפעול במקום, ואף להתגורר באותו בניין, ועובדות בית המרקחת קיבלו רישיונות מעבר, שאיפשרו את המשך עבודתן במקום. הרוקח ועוזרותיו השתדלו לעזור להציל את חיי היהודים באמצעים שעמדו לרשותם, והיה הפולני היחיד שנותר

לעבוד ולחיות בתוך גטו קרקוב עד לחיסולו. מבית המרקחת חזה פאנקיייוויץ' בפשעים שביצעו הגרמנים באוכלוסייה היהודית בגטו, ותיעד מעשים אלו ביומנו, שלימים ראה אור בספר בפולנית שתורגם גם לעברית.

בית המרקחת שימש כנקודת חלוקה של חומר מחתרתי ותעודות מזויפות, כן שימש בית המרקחת מקום לחלוקת תרופות, מזון, תכשירים כגון צבע לשער ששימש לצביעת זקנים לבנים ושער כהה, ועוד.

בפברואר 1983 הוענק לפאנקיייוויץ' תואר חסיד אומות העולם מטעם יד ושם על פועלו שהיה כרוך בסכנת מוות, ועץ ניטע על שמו בשדרת חסידי אומות העולם בירושלים. באפריל אותה שנה נפתח בקרקוב, במקום שבו שכן בית המרקחת, מוזיאון שפעיל גם היום.

קרא'ס כותב'ס

למאמר "סופרים ועיתונאים יהודים בשנים שבין שתי המלחמות" שהתפרסם בגליון דצמבר, אני מבקשת להוסיף שדודתי, אחות אמי, ברטה רוזנצוויג Berta Rozenzweig הייתה עורכת בעתון "נובי דז'ניק" עד פרוץ המלחמה, בספטמבר 1939. הורי היו מנויים של עיתון זה.

מרים רביז

בכתבה "סופרים ועיתונאים יהודיים בשנים שבין המלחמות" נשמט שמו של וילהלם פלדמן (1868 - 1919), שהיה אביו של יוסף פלדמן המוזכר בכתבה. וילהלם פלדמן היה סופר, עיתונאי ומחזאי ידוע בפולין, ניהל עיתון בקרקוב והיה גם מזכירו של הברון הירש.

בשנת 1918 הוא מונה לשגריר הראשון של פולין העצמאית בגרמניה. הוא חלה ומת בשנת 1919 ונקבר בקרקוב.

וילהלם פלדמן היה אחיה של סבתא-רבתיא שלי מצד אימי, לנה פלדמן. **יעקב לאור**

יקי גנץ הוא מדריך מסעות של בני נוער לפולין; כשקיבל פניה מתלמיד בית ספר תיכון שהתעניין בנושא לעבודה על השואה הציע יקי לתלמיד שיבחר בנושא "שלוש שורות בהיסטוריה" בקרקוב. וכך היה.

עבודה הסתיימה, ולהלן מכתבו של התלמיד ליקי: "יקי היקר, היום אני וחברתי לכיתה סיימנו את העבודה על גטו קרקוב והגשנו, רציתי להגיד לך תודה ענקית בשמי ובשמה על כל התמיכה במהלך העבודה. [...] שתדע שהיום ילדי כיתתי יודעים על מרד גטו קרקוב והם עוד ישמעו יותר על הסיפור של יוסטינה ואני מעריך מאוד שחשפת בפניי דמות כזאת. תודה רבה, מקווה שעוד נהיה בקשר."

ברכות לחברנו
ד"ר דוד ויינפלד
לרגל זכייתו בפרס
טשרניחובסקי
לתרגומי מופת

